

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA EDİRNE'DE HEYKEL (1927-1937)

Ercan YILMAZ*

ÖZ: Bu makalenin tarihsel araştırma aralığı olan 1927 – 1937 yılları arasında geçen on yıllık süreçte, Edirne şehir merkezinde heykel sanatı adına yaşanan oldukça zengin bir olaylar ve etkinlikler silsilesi göze çarpmaktadır.

Aynı tarihlerde başkent Ankara ve İstanbul hariç ülkenin Edirne ölçeğindeki bir başka kentinde, heykel sanatı adına bu denli yoğun bir yaşantının deneyimlenmiş olması pek olası gözükmemektedir.

Heykel sanatı adına Edirne'de yaşanan bu gelişmeler; kişisel amatör çabalarla yapılan ilk heykel denemelerinden Cumhuriyet döneminin ilk Türk heykeltıraşlarından birinin Edirne'deki yaşamı ve eserlerine, Edirne için gerçekleştirilmiş profesyonel heykel çalışmalarından ülkenin bir başka yeri için yapılan bir anıtın ön çalışmalarına değin geniş bir skalaya sahiptir.

Bu zengin skalada yer alan ve hakkında bilgi/belge bulunabilen heykel faaliyetleri ve eserleri makale kapsamında, tarihsel bir sıralama ile verilmeye çalışılmıştır.

Çalışma sahip olduğu bu spesifik içeriği ile öncelikle Edirne tarihine 'Heykel Sanatı' bağlamında da katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bir diğer açıdan ikincil amacı ise; Cumhuriyet'in erken dönemlerinde, periferide yer alan orta ölçekli bir Cumhuriyet kentinde bile, heykelin bir sanat dalı olarak ne denli önemli bir gündem konusu olduğunun/olabildiğinin ortaya konulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Heykel, Türk Heykeli, Türk Heykeltıraşları, Sanat

SCULPTURE IN EDİRNE DURING THE EARLY YEARS OF THE REPUBLICAN PERIOD (1927-1937)

ABSTRACT: The decade spanning from 1927 to 1937, the historical research period of the present study, witnessed many rich events and activities in Edirne downtown regarding the art of sculpture.

It is not likely that such a comparably intensive experience on the art of sculpture had been seen in any other city of Edirne-scale throughout the country within the said period.

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, Edirne/TÜRKİYE, e.yilmaz@trakya.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/000-0002-3932-0349>

Geliş Tarihi (Received): 10.10.2018

Kabul Tarihi (Accepted): 24.11.2018

Yayın Tarihi / Published: 20.01.2019

The relevant developments regarding the art of sculpture in Edirne ranged from the first personal, amateur sculpture experimentations to the life and works of one of the first Turkish sculptors of the Republican Period, and from professional sculpture works as implemented for Edirne to the preliminary studies on a monument being built elsewhere in the country.

The study provides a historical chronology of the sculpture activities and works, for which information/documents could have been found, in the aforementioned rich spectrum.

The present study, with its specific content, aims firstly to contribute in the history of Edirne in the context of the "Art of Sculpture". Secondly, it aims to assert the extent the sculpture, as a branch of art, was/could have been attached such importance even in a peripheral medium-size Republican city during the early Republican Period.

Keywords: Edirne, Sculpture, Turkish Sculpture, Turkish Sculptors, Art.

1. Giriş

Edirne, Bursa'dan sonra ve İstanbul'dan önce Osmanlı'ya başkentlik yapmış olmasından dolayı, kent olarak adeta bir Osmanlı dönemi anıt eserler müzesi görünümündedir. Bu anıt eserler bünyesinde gelişmiş diğer geleneksel sanat eserleri örnekleri de zengin bir çeşitlilik sunmaktadır.

Geleneksel anlamda sahip olduğu bu kültürel ve sanatsal altyapı nedeniyle, Cumhuriyet dönemi Edirne'sinde de, çağına uygun üsluplardaki sanatsal faaliyetlerin sürdürülmesi ve yeni sanat eserlerinin de geçmişteki birikime zaman içinde eklenmesi oldukça doğal bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında en azından Türkiye için yeni ve çağdaş sayılabilecek heykel sanatına ilişkin Edirne'de gerçekleşen faaliyet, uygulama ve gelişmeler bahsedilen bu eklenmeye dair en güzel örnekleri oluşturmaktadırlar.

Aşağıdaki bölümlerde Edirne kent merkezinde 1927-1937 arasında heykel sanatı adına yaşanan ve saptanabilen tüm olaylar ile gözlemlenebilen tüm olgular tarihsel bir sıralama içinde verilmeye çalışılmıştır¹.

2. Edirne'de İlk Heykel Çalışmaları

Edirne'de ilk heykel çalışmasını Edirne Erkek Öğretmen Okulu öğrencisi olan Hüseyin Anka Özkan'ın² bu okulda öğrenimini sürdürdüğü 1927 yılında gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Özkan'ın kendi yaşamı hakkında iletmiş olduğu bilgilere göre Edirne Erkek Öğretmen Okulu'ndan mezun olur olmaz 1931 yılında Sanayii Nefise

¹ Makale metni boyunca yapılan tüm direkt alıntılarda, alıntı yapılan orijinal metinlerde yer alan tüm yazım hataları, aslına sadık kalmak bakımından aynen aktarılmıştır.

² 19-21 Nisan 2018 tarihleri arasında Çanakkale'de düzenlenen '2. Uluslararası Rating Academy Kongresi'nde, bu makalenin yazarınca "Türk Heykel Tarihinde Özel Bir Karakter: Hüseyin Anka Özkan" başlıklı bir bildiri sunulmuştur.

Mektebi'nin Heykel Şubesi'nde öğrenime başlamıştır³. Özkan'ın mezuniyet yılı ve Edirne Erkek Öğretmen Okulu'ndaki eğitim/öğretimin o tarihlerde beş yıl olduğu⁴ dikkate alındığında, Hüseyin Anka Özkan'ın yaklaşık olarak 1925-1930 veya 1926-1931 yılları arasında bu okulun öğrencisi olduğu sonucuna varılmaktadır.

Gezer 'Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli' adlı kitabında resmi adıyla Hüseyin Özkan'ın 1909'da Dumurcalı köyünde doğduğunu, babasının adının Ulvi Nuri olduğunu ve kendisinin daha çok 'Hüseyin Anka' olarak tanındığını yazmaktadır⁵. Hüseyin Anka Özkan 13 Eylül 2001'de İstanbul'da vefat etmiştir⁶.

Yunan işgalinin sona ermesi ve Cumhuriyet'in ilanının ardından Özkan, Edirne Erkek Öğretmen Okulu'nun sınavını kazanmış ve yatılı olarak kaydolmuştur. Kendi ifadesiyle okulda resim, karikatür derken heykel yapmaya başlamıştır⁷. Köye gidip gelişlerinde köyün bağlı olduğu Lalapaşa nahiye müdürü Osman Bey ile tanışmış ve böylelikle heykel çalışmalarından Osman Bey de haberdar olmuştur.

Özkan bir belgesel filminde kendi sesiyle, Osman Bey için bir Mustafa Kemal Heykeli yaptığını, bunun kendi pratiğiyle yaptığı ilk heykeli olduğunu, çamur malzeme ile tanışmanın kendisini çok etkilediğini ve bir daha ayrılamadığını ifade etmektedir⁸.

Hüseyin Anka Özkan'ın kişisel heykel albümünde yer alan bir fotoğrafta (Görsel 1)⁹, Özkan üç arkadaşı ile birlikte, bir büst ve Selimiye maketinin yer aldığı bir stand yanında durmaktadır. Yer aldığı albüm sayfasında fotoğrafın hemen yanına el yazısı ile "Ekim 1927 Kurtuluş Bayramı" notunun düğüldüğü görülmektedir. Özkan ve okul arkadaşları izci kıyafetleriyle idirler ve üzerinde durdukları standın, taşınabilir bir sistem

³ Erdoğan Tanaltay, *Sanat Ustalarıyla Bir Yaşam*, Tekin Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1995, s. 23-24.

⁴ Ratip Kazancıgil-Nilüfer Gökçe-Ender Bilar, *Edirne'nin Eğitim Tarihi (İlk-Orta Öğretim) 1361-2005*, Edirne Valiliği Yayınları, 1. Baskı, Edirne, 2006, s. 275.

⁵ Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, Ankara, s. 150.

⁶ <https://www.edebiyatvesanatakademisi.com/turk-heykeltraslar/huseyin-anka-ozkan-hayatiye-heykelciligi-2190.aspx> (Erişim Tarihi: 30.09.2018).

⁷ Erdoğan Tanaltay, *age.*, s. 23.

⁸ Süha Arın, *Hüseyin Anka İle Sinan'ı Yeniden Yorumlamak* (Belgesel Film), MTV Film Televizyon Video Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1998.

⁹ Hüseyin Anka Özkan'ın kişisel fotoğraf albümü halen oğlu Hüseyin Cengiz Özkan'da durmakta ve korunmaktadır. Akademik çalışmalarım için babası hakkında tarafıma iletmiş tüm görsel ve sözel bilgiler için Sayın Hüseyin Cengiz Özkan'a burada teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

üzerinde, kutlamalar için tören alanına taşındığı anlaşılmaktadır. Standın törene taşınarak getirilmiş olması ve Özkan ile arkadaşlarının bunun üzerinde poz vermeleri, stand üzerindeki objelerin öğrenci çalışmalarından oluştuğunu düşündürmektedir. Sadece Anka ve birkaç öğrenci arkadaşının üzerinde poz vermeleri de; stand üzerinde yer alan Selimiye maketi ile siluetinden bir Atatürk büstü olduğu anlaşılan heykelin fotoğraftaki öğrenciler tarafından yapılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Bu Atatürk büstünün, Özkan'ın Osman Bey'e hediye ettiğini söylediği ve ilk heykel çalışması olduğunu belirttiği heykelinin olma olasılığı yüksek gözükmektedir. Eğer bu çıkarımlar doğruysa fotoğrafta görülen heykel de Cumhuriyet devrinde Edirne'de yapılmış muhtemel ilk heykel olmalıdır.

Bu makale kapsamında yapılan araştırmalarda, Özkan'ın yine öğrenim gördüğü Edirne Erkek Öğretmen Okulu'nda yaptığı bir başka heykel çalışmasının daha görseline ulaşılmıştır (Görsel 2)¹⁰. Bu fotoğrafta da bu kez 1928 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için Hüseyin Anka Özkan ve birkaç arkadaşının birlikte yaptıkları ikili bir arslan grubu heykeli görülmektedir. Fotoğrafın arka yüzünde el yazısıyla; “29-10-1928 Cumhuriyet Bayramında Temsili Arslanların yapımcıları Hüseyin Özkan, Sabri Gürer, Kamil Özgenkaş” yazmaktadır.

Özkan bu ilk kişisel heykel deneyimlerinin ardından, öğrenim gördüğü okuluna, Avrupa'da yedi yıl kalmış bir resim hocasının geldiğinden bahsetmektedir. Kendisiyle ilgili bir sonraki bölümde çok daha detaylı bilgilere yer verilecek bu kişi Ratip Aşir Acudoğu'dur ve 1929'da Edirne Erkek Öğretmen Okulu'nda göreve başlamıştır.

Özkan heykel sanatına ilişkin ilk akademik terbiyeyi ondan aldığını ve öğretmenin göreve başladığı yıl onun yardımıyla, Çanakkale Harbi'ni anlatan bir figür yaptığını da aktarmaktadır. Bunun dramatik bir tablo halinde olduğunu ve dönemin Edirne Valisi tarafından 60 Lira'ya satın alındığını vurgulayan Özkan, heykelden kazandığı bu ilk paranın kendisini çok heyecanlandığını ve harcaya harcaya bitiremediğini ifade etmektedir¹¹. Özkan'ın yine Edirne'de gerçekleştirdiği bu heykel çalışmasına ait herhangi bir görsele ne yazık ki ulaşamamıştır.

¹⁰ Bu fotoğraf; Emekli Resim Öğretmeni, Ressam ve Fotoğraf Sanatçısı Tayyip Yılmaz'ın arşivinde yer almaktadır. 27 Eylül 2018 tarihindeki görüşmemizde makalemde kullanmak üzere dijital kopyasını oluşturmam için tarafıma verilmiştir. Kendilerine burada teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Tayyip Yılmaz, bu ve bununla birlikte Hüseyin Anka Özkan'ın öğrencilik dönemi görüntülerini içeren diğer bazı fotoğrafların, Özkan'ın okul yıllarında yakın arkadaşı olan Sabri Gürer tarafından kendisine 1990 yılında verildiğini söylemiştir.

¹¹ Süha Arın, *age*.

Hüseyin Anka Özkan Edirne’de heykel çalışan ilk kişi olmasının yanı sıra, aynı zamanda heykel öğrenimi olarak heykeltıraş olacak olan ilk Edirneli’dir. Kendisi 1931’de girdiği Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Heykel Bölümü’nden 1941 yılında mezun olmuş¹² ve ardından Türkiye’nin en önemli ve ünlü heykeltıraşlarından biri olmuştur.

3. Edirne’de İlk Heykeltıraş ve İlk Heykel Atölyesi

Edirne’de yaşamış ilk profesyonel heykeltıraş, Cumhuriyetin ilk kuşak Türk heykeltıraşlarından Ratip Aşir Acudoğu’dur.

Acudoğu 1898’de İstanbul’da doğmuş ve 1957’de yine İstanbul’da hayata gözlerini yummuştur. 1918’de Sanayii Nefise Mektebi Heykel Şubesi’nde, ilk Türk heykeltıraşı olan İhsan Özsoy’un öğrenciliğinde başladığı öğrenimini daha sonra, Almanya Münih Güzel Sanatlar Akademisi’nde Prof. Belecker’in öğrenciliğiyle sürdürmüş ve ardından Paris’e geçerek çalışmalarını kendi açtığı bir atölyede kişisel olarak devam ettirmiştir¹³. Yurda döndüğü yıl olan 1925’de açılan Avrupa imtihanını kazanarak tekrar Paris’e dönmüş ve bu kez Academie Julian’da Bouchard ve Landowski ile çalışmış, ardından dönemin ünlü heykeltıraşı Bourdelle’in atölyesine girerek kendisiyle yoğun bir çalışma süreci geçirmiştir¹⁴.

Gezer’in aktardıklarına göre:

“Ratip Aşir, 1928’de yurda döndü ve 1929’da Edirne Öğretmen Okuluna resim öğretmeni olarak atandı.

O tarihte (sonradan, Balıkesir Öğretmen Okulunda bana da öğretmenlik yapmış olan) çok değerli hocam Reşat Tardu da, aynı okulda öğretmendir ve sonra Müdür olmuştur. Ratip Aşir’e okulun lojmanı altındaki mekanı atelye olarak vermiş, takdir ettiği, kişi olarak sevdiği bu sanatçının heykel çalışmalarına olanak sağlamıştır...”¹⁵.

Yukarıda sözü edilen atölye Edirne’de profesyonel bir heykeltıraş tarafından kullanılmış olan ilk heykel atölyesidir. Günümüzde bu mekan 24 Kasım 2017’de açılışı gerçekleştirilmiş olan ‘Edirne İl Eğitim Tarihi Müzesi’ olarak kullanılmaktadır¹⁶.

¹² Hüseyin Gezer, *age.*, s. 150.

¹³ Hüseyin Gezer, *age.*, s. 92-94.

¹⁴ Nurullah Berk, *Türk Heykeltıraşları*, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, 1. Baskı, İstanbul, 1937, s. 30.

¹⁵ Hüseyin Gezer, *age.*, s. 96.

¹⁶ <http://edirne.meb.gov.tr/www/edirne-il-egitim-tarihi-muzesi-acilisi-gerceklestirildi/icerik/2463> (Erişim Tarihi: 09.07. 2018).

4. Ratip Aşir Acudoğu'nun Edirne'de Yaptığı Heykeller

Acudoğu yukarıda bahsi geçen ve Edirne'deki görevi süresince çalıştığı bu atölyede, yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre en az dört Atatürk büstü ile en az iki anıt için maket çalışması gerçekleştirmiş olmalıdır. Acudoğu'nun Edirne'deki bu çalışmaları aşağıda kronolojik bir biçimde ayrı başlıklar halinde ele alınmaktadır.

4.1. Edirne Hükümet Konağı Atatürk Büstü

Büstün 1929 yılında Ratip Aşir tarafından yapıldığı 15 Kasım 1929 tarih ve 321 sayılı Edirne Postası gazetesindeki bir haberden anlaşılmaktadır. Büstün bir fotoğrafının da (Görsel 3) yer aldığı haberde “*Bir San'atkarımızın eseri*” başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır: “*Resmini koyduğumuz Büyük kurtarıcı ulu gazimizin bu heykelini Edirne Erkek muallim mektebi Resim muallimi Ratip Aşir B. imal etmiştir. Kudretli san'atkarımızı bu muvaffakiyetinden dolayı tebrik ederiz*”¹⁷. Aynı fotoğrafa aynı gazetenin 14 Şubat 1930 tarihli sayısındaki bir başka haberde de yer verilmiştir¹⁸.

Edirne Hükümet Konağı'nın girişine konularak 1 Ağustos 1930'da büstün açılışı gerçekleştirilmiştir. Büst hakkında detaylı bilgiye ‘Atatürk’ün Yaşamında Edirne’ adlı kitapta yer verilmektedir:

“Edirne’de ilk Atatürk büstü, 1Ağustos 1930’da, o sıralar büyük bir onarım gören Hükümet Konağının en göze çarpan giriş merdivenlerinin sahanlığına dikilmiştir. Bu büste Atatürk asker giysili ve doğaldan biraz daha büyük yapılmıştır. Bu değerli yapıtı, o günlerde Erkek Öğretmen Okulunda Resim Öğretmeni; aynı zamanda heykeltıraş olan Ratip Aşir tarafından yapılmıştır. İl Özel İdaresince satın alınıp hükümet konağına dikilmiştir.

Edirne Milli Gazetesinin 4 Ağustos 1930 tarihli sayısında Ata'nın sözkonusu büstü şöyle niteleniyor: ‘Altın sarısı rengi ve siyah kadife fonu ile Hükümet Konağında işi olanların ilk adımda karşılaşıp, önünde saygıyla eğildikleri bu yüksek yapıtıla, ilimiz halkının büyük kurtarıcımıza karşı olan minnet ve saygılarını yansıtmış oluyor.’

*Eski hükümet konağı yıkılıp, yerine yenisi yapıldığında bu büstün nereye konulduğu bilinmemektedir*¹⁹.

¹⁷ “Bir San'atkarımızın Eseri”, *Edirne Postası*, 15 Kasım 1929, s. 1.

¹⁸ “Gazi Heykeli”, *Edirne Postası*, 14 Şubat 1930, s. 1-2.

¹⁹ Latif Bağman-Oral Onur, *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, 1. Baskı, İstanbul, 1982, s. 140.

4.2. Edirne Gazi Heykeli Yarışması İçin Ratip Aşır'ın Projesi

Edirne’de büyük boyutlu bir Atatürk Heykeli’nin yaptırılmak istendiği ve bunun için bir yarışma düzenleneceği Edirne Postası gazetesinin 14.02.1930 tarihli sayısındaki haberde görülmektedir. Aynı haberde o tarihte halen Edirne Erkek Öğretmen Okulu resim öğretmeni olan heykeltıraş Ratip Aşır’ın de yarışmaya bir projeye katılacağı şu ifadelerle aktarılmaktadır:

“Mübeccel Gazimizin Edirne’de de bir heykelinin rekzi takarrür etmiştir heykelin imali için açılan müsabakaya kıymetli san’atkarlarımızdan Erkek muallim msktebi ressim muallimi RatipB delştirak edecektir, muma ileyhin geçenlerde meydana getirdikleri muvaffakiyetli bir büstün’ fotoğrafını dercediyoruz.

R. Cumhur Hz. nin şehrimizde de birheykelinin rekzi takarrur etmiş ve bu maksatla 12000 liralik bir tahsisat kabul edilmiştir. Rekzedilecek heykel ve kaidesi mermerden olacaktır; heykelin Abacılar başındaki bahçeye rekzi mukarrerdir. Heykel tabi cesametten üç misli büyük olacaktır”²⁰.

Yarışmanın sonucu Edirne’nin yerel gazetesi Edirne Postası’nın 11.03.1930 tarihli sayısında, “Gazi Heykeli Kenan Ali beyin projesi kabul edildi” başlığı altında verilmektedir:

“Mübeccel Reiscumhurumuz Gazi Hz. nin Şehrimizde rekzi mukarrer heykellerinin inşası için açılan müsabakaya Heykeltıraş Ratip Aşır, Kenan Ali beylerle Sabiha Ziya Hanım iştirak etmiş ve Vilayette Vali Bf.nin riyasetinde müteşekkil komisyon tarafından, prajeler tetkik edilerek Kenan Ali beyin projesi muva ik görülmüştür.

Kenan Ali B tarafından yapılması mukarrer bu heykel evelce de haber verdiğimiz veçhile Abacılarbaşı bahçesine rekzedilecektir, mezkur bahçenin karşı tarafındaki Üçşerfeli ca niine doğru uzanan adanın istimlakı ile ilerde bir bahçe haline ifrağının mutasavver olduğu haber alınmıştır”²¹.

Bu haberlerden Ratip Aşır’ın Edirne’de kendisine tahsis edilmiş olan atölyesinde, bu yarışma için ön çalışma niteliğinde bir Atatürk Heykeli projesi hazırladığı anlaşılmaktadır. Fakat ne yazık ki bu heykele dair bir görsele ulaşılammıştır.

4.3. Edirne Erkek Lisesi Gazi Büstü

Edirne Erkek Öğretmen Okulu resim öğretmeni Ratip Aşır Bey’in Edirne için yaptığı bir heykeliyle ilgili 12.03.1932 tarihli bir yerel gazete haberinde, kendisinin daha önce ‘Edirne Erkek Lisesi’ne (bugünkü adıyla Edirne Lisesi) yaptığı Gazi büstünden de söz edilmektedir. Geçmişte Edirne Erkek Lisesi

²⁰ “Gazi Heykeli”, *Edirne Postası*, 14 Şubat 1930, s. 1-2.

²¹ “Gazi Heykeli Kenan Ali beyin projesi kabul edildi”, *Edirne Postası*, 11 Mart 1930, s. 1.

olan bu bina günümüzde halen Edirne Atatürk Ortaokulu olarak hizmet vermektedir²².

Yukarıdaki haberin tarihi referans alındığında Edirne Erkek Lisesi Gazi Büstü'nün 1932'den önce yapılmış olması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Ratip Aşir'in imzası ve 1931 tarihini taşıyan ve bugün halen 'Edirne İl Eğitim Tarihi Müzesi'nde sergilenmekte olan 70x60x40 cm ölçülerindeki bronz büst (Görsel 4) muhtemelen sanatçının Edirne Erkek Lisesi için yapmış olduğu büsttür.

4.4. Edirne Milli Gazete'sinin 12 Mart 1932 Tarihli Sayısında Fotoğrafi Yer Alan Atatürk Büstü

Başlıkta tarihi belirtilen gazete haberinde, Ratip Aşir'in yaptığı bir başka Atatürk büstünün fotoğrafı yer almaktadır (Görsel 5). Sanatçı bu büstü de yine Edirne'de olduğu yıllarda kullandığı atölyede yapmış olmalıdır.

Haberde sanatçının daha önce yaptığı bir heykelden ve halen yapmakta olduğu bir başka heykelden bahsedilirken, kullanılan fotoğraftaki büste ait detaylı bilgi verilmemekte ve sadece “*Sanatkarı ve eserlerinden birini de karilerimize takdim ediyoruz*” ifadesi yer almaktadır²³.

4.5. Edirne Erkek Muallim Mektebi Gazi Heykeli

Gazete adı ve tarihi bir önceki alt başlıkta belirtilen haberden, Ratip Aşir'in görev yapmakta olduğu okul olan Edirne Erkek Muallim Mektebi'nin holü için bir heykel yapmakta olduğu öğrenilmektedir. “*Sanatkarlarımızı Sevelim ve Koruyalım*” başlıklı haberde şu cümleler yer almaktadır:

“Milli hırsumuzun müte- vazi ve feragatkar çocukları mahrumiyetler içinde çalışır ve muvaffak olurlarken duyduğumuz hazzı ifadeden acızız. Türk sanatkarları yaradılış ve duyularındaki enginliği izhar ve ispat için vesaitsizlik, ve himayesizlik içinde çırpınırken gördükleri ufak bir muzaheretle ne nefis bedialar yarattıklarına misal olarak Ulu Halaskarın pek muvaffak olunmuş büstünü karilerimize takdim ediyoruz.

Erkek Muallim mektebinin resim hocası heykeltıraş Ratip Aşir bey kıymetli irfan ocağından gördüğü muzaheretle güzide eserler vücude getirmiş muvaffak bir genç artistimizdir. Son defa Erkek Lisesine yaptığı Gazi büstünde bilhassa pek muvaffak olan bu kudretli genç bu kere de mektebinin güzel holi için ansamble bir Gazi heykeli ibdaina çalışıyor. Ratip beye

²² Ratip Kazancıgil-Nilüfer Gökçe-Ender Bilar, *age.*, s. 270)

²³ “Sanatkarlarımızı sevelim ve koruyalım”, *Edirne Milligazete*, 12 Mart 1932, s. 1.

*muvaffakiyetler dileriz Sanatkarı ve eserlerinden birini de karilerimize takdim ediyoruz*²⁴.

Haberin detayından bu çalışmanın o tarihte henüz devam etmekte olduğunu ve sadece bir büst olmayıp ansamblle yani birden fazla parçadan oluşacak bir heykel olacağı anlaşılmaktadır. Çünkü haber içinde iki ayrı ‘büst’ çalışmasından bahsedilirken henüz sürmekte olan bu çalışma için ‘ansamblle heykel’ ifadesi kullanılmaktadır.

Söz konusu heykel çalışmasını doğrular nitelikte bir başka haberin de Milliyet Gazetesi’nin 15 Mart 1932 tarihli sayısında “*Edirne’de Gazi Heykeli*” başlığı altında yayımlandığı görülmektedir. Bu haber Ratip Aşir ve çalışmalarının Edirne dışında da takip ve takdir edildiğini göstermektedir. Haberde şunlar yazmaktadır:

*“Edirne Erkek Muallim mektebi resim muallimi Heykeltraş Ratip Aşir B. in mektebin holüne rekedilecek olan Gazi Hazretlerinin bir heykelini yapmakla meşgul olduğunu Edirne’de çıkan Milli gazetede okuduk. Ratip Aşir Bey memleketimizin iftihar edeceği san’atkarlardan biridir. İstanbul Güzel San’atlar akademisinde senelerce çalışmış ve nihayet Avrupa müsabakasında birinciliği ihraz ederek Parise gitmiş ve orada Bourdelle’in yanında çalışmıştır. Memlekete avdet ettiği zaman kendisi Edirne Muallim mektebinde resim hocalığına tayin edilmişti. Elyevm Ratip Aşir Bey Edirnededir ve mütevazi bir san’at endişesile orada çalışmaktadır”*²⁵.

Bu haberlere konu olan “Edirne Erkek Muallim Mektebi Gazi Heykeli”nin tamamlanıp tamamlanmadığına dair herhangi bir bilgiye ve görsele maalesef rastlanmamıştır.

4.6. Menemen Kubilay Anıtı İlk Çalışmaları

İzmir Menemen’de 23 Aralık 1930 tarihinde ve asıl mesleği ilkökul öğretmenliği olan yedek subay Mustafa Fehmi Kubilay ile Hasan ve Fehmi isimli iki bekçinin şehit edilmeleriyle sonuçlanan bir ayaklanma yaşanmıştır. Olayın ardından Menemen’de Kubilay’ın hatırasına bir anıt yapma fikri Ankara’da kabul görmüş ve anıtın yapılacağıyla ilgili haber Cumhuriyet Gazetesi’nin 11 Mart 1931 tarihli gazetesinde yer almıştır. Anıtın yapılmasıyla ilgilenmek üzere de TBMM’de bir komisyon kurulmuş ve gerekli paranın toplanabilmesi adına bağış toplamak için İş Bankası’nda bir hesap açılmıştır²⁶.

²⁴ Age., s. 1.

²⁵ “Edirne’de Gazi Heykeli”, *Milliyet Gazetesi*, 15 Mart 1932, s. 5.

²⁶ Selman Yaşar, “Menemen Kubilay Anıtı’nın Açılışı”, *History Studies*, Cilt 3, Sayı 2, 2011, s. 385-389. http://www.historystudies.net/dergiyayrinti/menemen-kubilay-anitinin-acilisi_251 (Erişim Tarihi: 04.07.2018).

Menemen anıtının yapılacağıyla ilgili haber Edirne'nin yerel gazetesi olan Edirne Milligazete'sinde de 2 Haziran 1931 tarihinde “*Kubilay Abidesi İnkılap Borcunu Unutma*” başlığı altında yer almıştır. Olayın ve onun hatırası için yapılacak olan anıtın hem ülke genelinde hem de Edirne'nin gündeminde ne kadar önemli bir yer tuttuğunu göstermesi bakımından haberdeki cümleler oldukça anlamlıdır:

“İstanbulda neşrolunan Cumhuriyet refikımız Menemende mürteciler tsrafından şehit edilen aziz Kubilayın namına bir abide inşası için teşebbüste bulunmuştur. Bunun üzerine Ankarada Büyük Millet Meclisi reisi Kazım Pş. Hz. riyasetleri altında bu abide komitesi teşekkül etmiş ve işe başlamıştı. Komitenin vazifesi inkılap kurbanı kubilayın namına inşa edilecek olan bu abide ile bütün memleketi alakadar etmek ve her vatandaşın yardımını temin etmektir. Komite faaliyete devam ediyor ve Belediyeler vasıtasile vilayet halkına bu mukaddes vazifelerini hatırlatıyor. Geçen Salı günü bu maksatlarla şehrimiz Belediye dairesinde bir içtima yapılmış ve bu abideye Edirne halkının da yardımını temin etmek üzere dün bir komisyon teşkil edilmiştir. Belediye reisimiz Ekrem Beyin riyaset ettiği bu komisyon çarşanbadan itibaren işe başladı. Tertip olunacak program dahilinde semt semt bütün şehir dolaşarak halkın bu abideye yardımı temine çalışılacak ve toplanan paralar en yakın İş bankasına yatırılacaktır. Teberrüda bulunacak vatandaşların isimleri Cumhuriyet refikımızda da neşredilecektir.

İşi böylece halkımızın gözü önüne koyduktan sonra bugünkü hür ve pervasız hayatimizi, yarının refah ve saadetini temin eden aziz inkılabımızın geçirdiği son tehlikede hayatı bahasına bu mukaddes varlığı koruyan bu genç muallim ve faziletli askere onun ulvi namını yaşatacak kıymetli abidesine yardımın her Türke bir borç olduğu bir kere daha anlaşılır. Onun için vatandaş inkılap borcunu unutma diyoruz”²⁷.

Yaşar'ın aktardığına göre 11 Ocak 1933'de CHP İdare Heyeti'nce yapılan bir toplantıda, anıt için toplanan paranın 20.000 liraya ulaşmasının da dikkate alınmasıyla, anıtın olayın yıldönümüne yetiştirilmesine ve anıtın sanatçılardan alınacak tekliflere göre projelendirilmesine karar verilmiştir. Nihayet 19 Aralık 1933'de, yapılan çağrı sonucu sanatçılardan gelen 9 farklı proje önerileri arasında yapılan yarışma sonunda Ratip Aşır Bey'in eseri birinci seçilmiştir²⁸.

Ratip Aşır bu anıt için ön çalışmalara çok büyük olasılıkla yukarıdaki gazete haberlerinin ardından ve daha önce bahsi geçen Edirne Erkek Öğretmen Okulu lojmanı altındaki atölyesinde başlamış ve projesini yarışmaya yetiştirmiştir. Buna göre anıtın ön çalışmalarının, yarışmanın

²⁷ “Kubilay Abidesi İnkılap Borcunu Unutma”, *Edirne Milligazete*, 02 Haziran 1931, s. 1.

²⁸ Selman Yaşar, agm., s. 389-390.

yapılacağı haberlerinin çıktığı 1931 Mart'ı ile yarışmanın sonuçlandığı Aralık 1933 tarihleri arasında gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim anıtın bu atölyede tasarlandığı bilgisini Gezer de aktarmaktadır: “*Ratip, Menemen’deki Kubilay Anıtının ilk çalışmalarını da Edirne’de, bu atelyede yapmıştır*”²⁹.

Anıtın ilk çalışmalarına dair herhangi bir görsele literatürde rastlanmamıştır. Anıt 26 Aralık 1934 tarihinde açılmıştır³⁰ (Görsel 6).

Yarışmanın sonuçlanmasından bir yıl sonra anıtın açılışının gerçekleştirildiği göz önüne alındığında, Ratip Aşir bu bir yılı yani Aralık 1933 ile açılış tarihi olan Aralık 1934 arasını yoğun bir çalışma ile geçirmiş olmalıdır. Anıttaki bronz figürün modelajını ve bronz dökümünü Edirne’deki çalışma ortamında gerçekleştiremeyeceği düşünüldüğünde, Ratip Aşir yarışmanın açıklanma tarihinden sonra ya Edirne’deki görevinden izin almış olmalı ya da daha sonra öğretmenlik görevini sürdürdüğü İstanbul’a tayin edilmiş olmalıdır.

5. Edirne Atatürk Anıtı³¹

Edirne’de bir Atatürk anıtı yaptırılması kararı 1929 yılında Valilik ve Belediye yetkililerince alınmış ve bu amaç için 1930 yılı bütçesinden 12.000 lira ayrılmıştır³². Ulusal ölçekte bir yarışma açılmış ve yarışma 1930 yılının Şubat ayı sonları ya da Mart ayı başlarında sonuçlanmıştır. Yarışmaya Cumhuriyet dönemi ilk Türk heykeltıraş kuşağından olan Kenan Ali (Yontunç), Ratip Aşir (Acudoğu) ve Sabiha Ziya (Bengütaş) katılmışlar, dönemin Edirne Valisi Emin Arda başkanlığında kurulan komisyonca Kenan Ali Bey’in projesi uygulanmak üzere birinci olarak seçilmiştir³³.

Heykel taahhüt edilen süreyi aşarak ve taahhüt edilen mermer malzemenin dışında bronzdan imal edilerek, gecikmeli olarak tamamlanmış ve açılışı 23 Nisan 1931’de gerçekleştirilmiştir³⁴.

Anıt 1975 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan bir genelge kapsamında korunması gereken eski eser statüsüne alınmıştır. Buna rağmen anıtın yeri Edirne Belediyesi tarafından 1986 yılında, ilgili kurum ve

²⁹ Hüseyin Gezer, *age.*, s. 96.

³⁰ Kıvanç Osma, *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri (1923-1946)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1. Baskı, Ankara, 2003, s. 83.

³¹ Edirne Atatürk Anıtı kendine özel bir bilimsel çalışmayı gerektirecek nitelikte olması nedeniyle, bu makalenin yazarınca yayın aşamasında olan “Edirne Atatürk Anıtı” başlığı altında ayrı bir makale kaleme alınmıştır.

³² Latif Bağman-Oral Onur, *age.*, s. 134.

³³ Kıvanç Osma, *age.*, s. 56.

³⁴ L. Bağman-O. Onur, *age.*, s. 134.

kuruluşlardan izin alınmadan, konuyla ilgili uzmanlara ya da o tarihte hayatta olan sanatçısı Yontunç'a danışılmadan değiştirilmiştir.

Anıt günümüzde de Edirne'nin yegane Atatürk anıtıdır. Bundan sonra Edirne'de Valilik, Belediye ya da başka herhangi bir kurum tarafından ulusal ölçekte bir yarışmayla herhangi bir Atatürk heykeli gerçekleştirilmemiştir. Anıt Türk heykel tarihi açısından çok özel bir yere sahiptir. Anıtın güncel bir görünüşü Görsel 7'de verilmektedir.

6. Edirne Polis Parkı Atatürk Büstü

Bağman ve Onur'a göre bu büst 1936 yılında emniyet teşkilatının öncülüğü ve halkın yardımları ile yaptırılmış ve Kaleiçi Polis Parkı'na konularak açılışı gerçekleştirilmiştir. Yine aynı kaynakta büstün açılışına dair şunlar yazmaktadır:

“Bu değerli büstün açılışı, o dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından yapılmıştır. Bu açılışla ilgili Polis dergisinin 1936 tarihli ve 23. Sayısında aşağıdaki yazı ve İçişleri Bakanının açılış konuşmasını sadeleştirerek sunmakta yarar görülmüştür.

-Sevgili yurdumuzun batı sınırı bekçisi olan Edirne'mizde emniyet binası önünde gösterişsiz, fakat değerli bir polis parkı yapılmış, bu parkın ortasına Ulu Önderimiz Atatürk'ün büstlerini taşıyan bir emniyet büstü dikilmiştir. Büstün açılış töreninde İçişleri Bakanımız sayın Şükrü Kaya bulunmuş ve büstün açılışını bir söyleyle açmıştır.

Sayın Bakanın değerli söylevlerini aşağıya basıyoruz.

Sevgili Edirneliler,

Edirne'de Atatürk Emniyet Anıtını açıyorum. Edirne ve emniyet. Lügatta birbirine bu kadar yaklaşan başka bir kelime tanımıyorum. Edirne derdemez bizim hatramıza 'Edirne emniyette oldukça, Türkiye'de emniyet var' geliyor. Türkiye'de emniyet yoksa bilin ki dünyada da emniyet yoktur. Biz Edirne'nin emniyetine ne kadar önem veriyorsak, cihan demokrasisi de ona o kadar önem vermektedir.

Türklerin Edirne için yaptıkları özveriler tarihte yazılıdır. Herkez bilir ki, Türk uygar dehasının Edirne için yaptığı şaheserlerle herkesin hayret ve beğenisi önündedir. Asıl Türklerin bundan sonra yapacakları yapıtları görecektir ve onları anlayacak olan gelecek kuşaklara şimdiden imreniyorum. Edirne dünyanın imreneceği büyük ve güzel, bayındır, şen ve neşeli bir Türk kenti olacaktır. Bize bu inancı veren, Türk ulusu için her ilerici atılımı gerçekleştiren Ulu Önder Atatürk'tür. O'nun kurduğu rejimdir. Ben, onun içindir ki Atatürk'ün buradaki büstüne, Edirne'ye dikilmiş bir Emniyet Anıtı diyorum. Ve bu güvenlik nedeniyle Edirne'li hemşerilerimi kutluyorum.

Edirne'lileri her yönden ve bakımdan kutluyorum. Edirne'lileri kutlamakla bütün Türk Ulusunu kutlamış oluyorum. Çünkü her Türk aynı

zamanda Edirne’lidir. Her Türk’ün yüreğinde, Edirne’nin güvendiği kutsal bir görev halinde yaşamaktadır”³⁵.

Görsel 8’de güncel hali görülen büst bugün de halen Polis Parkı olarak bilinen ve kullanılan parkta orijinal yerinde durmaktadır. Fakat yıllar içinde büst üzerine amatörce bir zihniyetle üst üste defalarca sürüldüğü anlaşılan boyaların oldukça kalın ve yapay bir katman oluşturduğu görülmektedir. Bağman ve Onur tarafından bronz olduğu belirtilen heykelin³⁶, üzerinde bilinçsizce gerçekleştirilmiş olan bu boyamalar nedeniyle bronzdan olduğu günümüzde anlaşılamamaktadır. Heykele ait olmayan ve heykelin hakiki yüzeyini de algılamayı engelleyen bu kalın tabakada, kabarma ve çatlamlar da gözlenmektedir. Diğer bir deformasyon da mermer kaideye göze çarpmaktadır. Deprem ya da farklı bir sebeple kaideyi oluşturan parçaların birbiriyle ilişkisinin bozulduğu ve bu bozulma sonrasında yine amatörce bir biçimde, sıradan bir mermer yapıstırıcı ve sıradan bir işçilikle parçaların birbirine yapıstırıldığı anlaşılmaktadır.

Büst ve kaide ilişkisine dair gözlemlenebilen en önemli sorun ise; büstün kaidenin tam merkezinde değil de, hafif önde ve sağda (büstün bakış yönü baz alındığında) duruyor olmasıdır.

Heykel, üstü düz kesim piramidal bir beton taban üzerinde üç ayrı mermer parçanın üst üste gelmesiyle elde edilmiş, oldukça yüksek ve sütunumsu bir kaide üzerinde yer alan, bronz bir Atatürk büstünden oluşmaktadır. Beton tabanın büste göre ön yüzünde, piramidal yapıya uygun kesilmiş altı geniş üstü dar bir mermer levha üzerindeki yazı, Görsel 9’da görülmektedir.

Açılış töreni hakkında bilgi aktaran ve yukarıda alıntı yapılan kaynakta heykeli yapan heykeltıraşa değinilmemekte, heykelin üzerinde de heykeltıraşına ait bir imza ya da bilgi yer almamaktadır. Büstün yüz kısmı hariç diğer yerlerinin yeterince önemsenmeden ve baştan sağma bir biçimde yapıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle yanlardan ve arkadan bakıldığında heykelin bu kısımlarının oldukça özensiz bir çalışmanın sonucunda oluşturulduğu açıkça görülmektedir.

Nitekim Nahid Sırrı, 1940’da Edirne ziyareti hakkında kaleme aldığı bir seyahat yazısında, Edirne Atatürk Anıtı’nı oldukça yeren sözlerinin hemen ardından kısaca bu büste de değinmekte ve hakkında sadece şunları söylemektedir:

³⁵ L. Bağman-O. Onur, *age.*, s. 140.

³⁶ L. Bağman-O. Onur, *age.*, s. 140.

“Atatürk’ün bir de Kal’eiçi taraflarında, esas hıristiyan mahalleleri kısmında ve Polis Müdürlüğü’nün önündeki bahçede, 1936 tarihini taşıyan büstü var ki onu artık tavsif ve tarif edemeyeceğim ve ona bir yer bulamayacağım”³⁷.

Heykeli yapan kişi hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamasına rağmen, Atatürk büstünün yüzüne, sanatçısının anatomik yaklaşım biçimi ya da plastik yorumu açısından bakıldığında, bu yüzün Kenan Ali Yontunç’un çalışmalarını çağrıştırdığı ve hatta onun yaptığı diğer Atatürk büstleri ile masklarına oldukça benzediği rahatlıkla söylenebilir.

7. Edirne Halkevi Atatürk Büstü

Bugün Edirne Halk Eğitim Merkezi olarak hizmet veren bina, 1916 yılında İttihat ve Terakki Kulübü olarak inşa edilmiştir. Binanın çizimleri ve projesi Dr. Rifat Osman tarafından yapılmıştır. Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte uzun süre Halkevi olarak kullanılan bina 1930’da Atatürk’ün emriyle onarım görmüştür³⁸. Binanın bahçesine 1937 yılında bir Atatürk büstü konulmuştur. Bu heykele dair kapsamlı bilgiye de yine Bağman ve Onur’da rastlanılmaktadır:

“Büstün 1937 yılında dikildiği Halkevi başkanlığı yapmış olan Rifat Yılmaz ve uzun süre Halkevi Merkezi Müdürlüğü yapmış bulunan Salih Zeki Zorlutuna ve Latif Bağman’dan öğrenilmiştir. Yine Rifat Yılmaz büstün Erkek Sanat Okulunda çimentodan döküldüğünü söylemiştir.

Büst beton bir taban ve kare pirizma biçimi mermer bir sütun üzerine oturtulmuştur. Büstün yönü kuzeye ve yüzü hafif sağa bakmaktadır. Bunun nedeni üzerinde duruldu. Ve şu sonuca varıldı.

Halkevlerinin en canlı ve yararlı çalışmalar yaptığı bu dönemlerde Köycülük, Kültür ve Tiyatro kollarında öğretmenler çalışmıştır. Bu öğretmenlerin büyük bölümü Atatürk’ün 1930 yılı Edirne’yi ziyaretlerinde sınıflarına girmiş, onlara sorular sormuş öğretmenlerdir.

Atatürk’ün öğretmen okulunun son sınıfında ders dinlerken hafif sağa bakan bir resmi çekilmiştir. Halkevinde çalışmış bazı eski öğretmenler, bu resimden esinlenerek, bu büstün böyle döküldüğü kanısında olduklarını söylemişlerdir”³⁹.

Aynı kaynaktan yukarıdaki bilgilerle birlikte heykeli gösteren siyah beyaz bir fotoğraf da yer almaktadır (Görsel 10).

³⁷ Nahid Sırrı Örik, “Bir Edirne Seyahatnamesi”, Ülkü Halkevleri Dergisi, Ankara, 1940, cilt: 14, sayı: 85, s. 27.

³⁸ <http://www.edirnevdb.gov.tr/kultur/konaklar.html> (Erişim Tarihi: 30.09.2018).

³⁹L. Bağman-O. Onur, *age.*, s. 141.

Heykelin 1997’de halen yerinde durduğu, Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’ndeki Halk Eğitim Merkezi Binası dosyasında yer alan bir fotoğrafta görülmektedir (Görsel 11)⁴⁰. Heykelin yine 1990’lı yılların sonlarına doğru bir başka görüntüsü de Görsel 12’de⁴¹ yer almaktadır. Fotoğrafı çeken kişiye göre heykel yaklaşık olarak 2010 yılına kadar bahçede durmuş fakat daha sonra kaldırılmıştır. Siyah beyaz fotoğraf ile 90’ların sonlarında çekilen fotoğraflar karşılaştırıldığında, heykelin başlangıçta açık renkli olduğu fakat daha sonra koyu renk bir boya ile boyandığı anlaşılmaktadır.

Bugün heykelin orijinal kaidesi halen yerinde durmakta fakat kaidenin üzerinde orijinal büst yerine, hemen her yerde sıkça rastladığımız yaparı belli olmadığı gibi, artistik ve plastik açıdan da sanatsal değeri olmayan, polyesterden çoğaltma ve altın yaldız boya ile boyanmış sıradan bir Atatürk büstü durmaktadır (Görsel 13).

Halk Eğitim Merkezi’nin mevcut yönetimiyle 2018 yılı içinde yapılan görüşmelerde, idarecileri ve çalışanları orijinal heykelin ne zaman, neden kaldırdığını bilmediklerini ve nerede olduğu hakkında bilgilerinin olmadığını ifade etmişlerdir.

Bağman ve Onur’da bu heykelin heykeltıraşına dair bilgi yoktur. Heykelin betondan döküldüğü ve döküm işleminin de Edirne Erkek Sanat Okulu’nda gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda heykelin oldukça kısıtlı bir bütçeyle yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Heykelin sanatçısının kim olduğuna dair kesin bilgi bulunmamakla birlikte heykelin yapımında, 1933 yılına kadar Edirne’de öğretmenlik yaptığı anlaşılan Ratip Aşır Acudoğu’nun veya onun Edirne’den öğrencisi olan ve heykelin yapıldığı yıl olan 1937’de halen akademide heykel öğrenimini sürdüren Hüseyin Anka Özkan’ın rol almış olması güçlü bir olasılıktır.

8. Sonuç

Edirne’nin 1927-1937 tarih aralığında heykel sanatı bağlamında, diğer Cumhuriyet kentlerine nazaran kültürel anlamda oldukça avantajlı bir konumda olduğu görülmektedir. Bu avantajı yaratan en önemli faktör,

⁴⁰ Dosyadaki fotoğrafın yapıştırıldığı sayfa üzerinde el yazısı ile ‘Temmuz 97’ yazmaktadır. Fotoğrafın yer aldığı sayfanın dijital bir görüntüsünü tarafıma ileten Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü çalışanı Harita Mühendisi Hakan Erden’e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

⁴¹ Bu fotoğrafı 1997-1998 yıllarında çektiğini söyleyen ve bu makale için tarafıma ileten Edirne Sosyal Bilimler Lisesi Resim Öğretmeni, Sayın Fatih Çapkan’a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Cumhuriyetin ilk Türk heykeltıraş kuşağının öncülerinden ve belki de en önemlilerinden biri olan Ratip Aşir Acudoğu'nun 1929-1933 yılları arasında Edirne'de yaşamış, resim öğretmenliği yapmış ve burada pek çok heykel gerçekleştirmiş olmasıdır. O Edirne'deki çalışmalarıyla hem Edirne'ye hem de ülkenin başka yerlerine birçok heykel kazandırdığı gibi, çalıştığı okulda sanat ve heykel sevgisini Edirne'nin genç kuşaklarına da aktarmıştır. Acudoğu'nun görev yaptığı Edirne Erkek Öğretmen Okulu mezunu ve Edirneli ilk ünlü heykeltıraş Hüseyin Anka Özkan, onun öğrencisi olması sebebiyle bu sevginin en önemli örneğini oluşturmaktadır.

Cumhuriyet tarihinde Atatürk'ün modelliğinden yararlanabilmiş yegane Türk heykeltıraşı olan Kenan Yontunç tarafından yapılan ve 1931'de açılışı gerçekleştirilen Edirne Atatürk Anıtı da Edirne'nin heykel sanatı açısından en önemli kazanımlarından ve değerlerinden biridir. Anıt bir Türk heykeltıraşı tarafından yapılan dördüncü ve Cumhuriyet tarihinin de onuncu Atatürk anıtıdır. Edirne de bu sayede Atatürk anıtına sahip olan yedinci Cumhuriyet kenti olma ünvanına sahiptir.

Edirne'de heykel sanatı adına yaşanan ve daha 1920'lerin sonlarında başlayan bu olumlu gelişmelerle birlikte bazı olumsuzlukların da buna paralel ortaya çıktığı gözlenmektedir. 1929'da Acudoğu tarafından yapılan ve Edirne'nin saptanabilen ilk profesyonel heykeli olan Atatürk büstünün, konulduğu yer olan Hükümet Binası'nın yıkılıp yenilenmesi aşamasında kaybolması bu olumsuz gelişmelerin ilkidir. Yine Acudoğu tarafından Edirne'de yapıldığı anlaşılan ve yukarıda bahsedilen çok sayıda heykel çalışmasından sadece birinin günümüze ulaşmış olması da bu olumsuzluklar dizgesinde yerini almaktadır.

1930'ların sonlarına doğru Edirne'ye kazandırılan Polis Parkı Atatürk Büstü ile Halk Evi Atatürk büstlerinin yerel basında haber olarak bile yer almamaları ve bu heykellerin sanatçıların belirsizliği bu olumsuz gelişmeler zincirinin en önemli ve son halkalarını oluşturmaktadırlar. Bu son örneklerle birlikte artık Edirne'de heykelin, önemli bir sanatçı eliyle yapılan önemli bir sanat eseri olarak değil de, kimin nasıl yaptığının çok da önemsenmediği, salt sembolik bir nesne olarak ele alınmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

Edirne'nin heykelle ilişkisinin, Cumhuriyet'in daha ilk yıllarında çok nitelikli heykel eserleri ile bu alanda yaşanan çok yönlü ve önemli olaylarla başladığı görülmektedir. Ancak Edirne'nin heykel sanatıyla serüveninin ilk on yılının sonlarına doğru konunun yavaş yavaş önemini yitirdiği de gözlenebilen bir diğer olgudur. Bu dönemin ikinci yarısında, kente kazandırılan heykellerin sayısal anlamda azaldığı, kazandırılanlarda ise

başlangıçtaki niteliğin yakalanamadığı ve geçmiş kazanımların da ya kaybedildiği ya da gerektiği gibi korunamadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Anonim, (1929, 15 Kasım), “Bir san’atkarımızın eseri”, *Edirne Postası*, s. 1.
- Anonim, (1930, 14 Şubat), “Gazi heykeli”, *Edirne Postası*, s. 1-2.
- Anonim, (1930, 11 Mart), “Gazi Heykeli Kenan Ali beyin projesi kabul edildi”, *Edirne Postası*, s. 1.
- Anonim, (1931, 02 Haziran), “Kubilay Abidesi İnkılap Borcunu Unutma”, *Edirne Milli Gazete*, s. 1.
- Anonim, (1932, 12 Mart), “Sanatkarlarımızı Sevelim ve Koruyalım”, *Edirne Milli Gazete*, s. 1.
- Anonim, (1932, 15 Mart), “Edirne’de Gazi heykeli”, *Milliyet Gazetesi*, s. 5.
- Arın, Süha, *Hüseyin Anka ile Sinan’ı Yeniden Yorumlamak* (Belgesel Film), MTV Film Televizyon Video Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1989.
- Bağman, Latif - Onur, Oral, *Atatürk’ün Yaşamında Edirne*, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul, 1982.
- Berk, Nurullah, *Türk Heykeltraşları*, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, İstanbul, 1937.
- Gezer, Hüseyin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, 3. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.
- Kazancıgil, Ratip, - Gökçe, Nilüfer - Bilar, Ender, *Edirne’nin Eğitim Tarihi (İlk-Orta Öğretim) 1361-2005*, Edirne Valiliği Yayınları, Edirne, 2006.
- Osma, Kıvanç, *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri (1923-1946)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2003.
- Örik, Nahid Sırrı, “Bir Edirne Seyahatnamesi”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Ankara, 1940, cilt: 14, sayı: 85, s. 27-32.
- Tanaltay, Erdoğan, *Sanat Ustalarıyla Bir Yaşam*, 2. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Yaşar, Selman, “Menemen Kubilay Anıtı’nın Açılışı”, *History Studies*, Cilt 3, Sayı 2, 2011, http://www.historystudies.net/dergiayrinti/menemen-kubilay-anitinin-acilisi_251 (Erişim Tarihi: 04.07.2018)
- <https://www.edebiyatvesanatakademisi.com/turk-heykeltraslar/huseyin-anka-ozkan-hayati-ve-heykelciligi-2190.aspx> (Erişim Tarihi: 30.09.2018).
- <http://edirne.meb.gov.tr/www/edirne-il-egitim-tarihi-muzesi-acilisi-gerceklestirildi/icerik/2463> (Erişim Tarihi: 09.07. 2018).
- <http://www.edirnevdb.gov.tr/kultur/konaklar.html> (Erişim Tarihi: 30.09.2018).

Görsel Kaynakları

- Görsel 1.** Merhum Hüseyin Anka Özkan'ın kişisel fotoğraf albümünden oğlu Hüseyin Cengiz Özkan tarafından dijital olarak kopyalanarak 7 Nisan 2018'de Ercan Yılmaz'a iletilmiştir. Albüm halen Hüseyin Cengiz Özkan'dadır.
- Görsel 2.** Tayyip Yılmaz arşivinden 03 Ekim 2018'de Ercan Yılmaz tarafından kopyalanmıştır.
- Görsel 3.** Anonim, (1929, 15 Kasım), "Bir san'atkarımızın eseri", *Edirne Postası*, s. 1.
- Görsel 4.** Ercan Yılmaz tarafından 01 Ekim 2018 tarihinde Edirne İl Eğitim Tarihi Müzesi'nde fotoğraflanmıştır.
- Görsel 5.** Anonim, (1932, 12 Mart), "Sanatkarlarımızı Sevelim ve Koruyalım", *Edirne Milli Gazete*, s. 1.
- Görsel 6.**
<https://www.google.com/search?q=menemen+an%C4%B1t%C4%B1&tbm=isch&to=u&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwj5r1uuPdAhUqqYsKHUARAQcQsAR6BAgCEAE&biw=1600&bih=789#imgrc=> (Erişim Tarihi: 06.10.2018).
- Görsel 7.** Ercan Yılmaz tarafından 09.08.2018'de fotoğraflanmıştır.
- Görsel 8.** Ercan Yılmaz tarafından 01 Ekim 2018'de fotoğraflanmıştır.
- Görsel 9.** Ercan Yılmaz tarafından 01 Ekim 2018'de fotoğraflanmıştır.
- Görsel 10.** Bağman, Latif - Onur, Oral, *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul, 1982.
- Görsel 11.** Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi, Halk Eğitim Merkezi Binası Dosyası, Dosya No: 2200898.
- Görsel 12.** Fatih Çapkan Koleksiyonu, Edirne.
- Görsel 13.** Ercan Yılmaz tarafından 01 Ekim 2018'de fotoğraflanmıştır.

GÖRSELLER

Görsel 1. 1927 Edirne Cumhuriyet Bayramı, Edirne Erkek Öğretmen Okulu Öğrencilerinden bir grup. Sağdan ikinci Hüseyin Anka Özkan ve muhtemelen onun yapmış olduğu ilk heykel çalışmalarından biri olan Atatürk büstü (beyaz renkli ve kaide üzerinde).

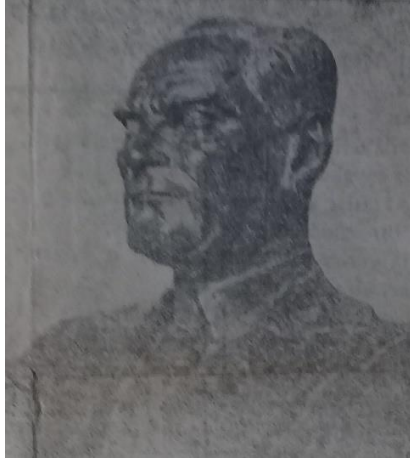
Görsel 2. 1928 Edirne Cumhuriyet Bayramı, Edirne Erkek Öğretmen Okulu Öğrencilerinden bir grup. Soldan ikinci Hüseyin Anka Özkan ve fotoğrafın ortasında o ve arkadaşlarının yaptığı ikili Arslan Grubu heykeli.

Görsel 3. Ratip Aşir Acudoğu'nun 1929'da Edirne'de yaptığı ve 1930'da Hükümet Konağı girişine konulan bronz Atatürk Büstü.

Görsel 4. Ratip Aşir Acudoğu'nun 1931'de Edirne'de yaptığı bronz Atatürk Büstü. Halen Edirne İl Eğitim Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir.

Görsel 5. Edirne Milli Gazetesi'nin 12 Mart 1932 tarihli sayısında yer alan, Ratip Aşir Acudoğu'nun yapmış olduğu bir diğer Atatürk Büstü.

Görsel 6. Acudoğu'nun 1931-33 yılları arasında ön çalışmalarını Edirne'de yaptığı ve 1934'de Menemen'de açılışı yapılan Kubilay Anıtı.

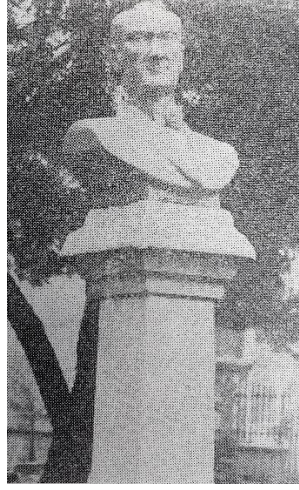
Görsel 7. Kenan Yontunç tarafından 1931'de yapılan Edirne Atatürk Anıtı'nın güncel görünümü.

Görsel 8. Sanatçısı bilinmeyen ve 1936'da açılışı yapılan Edirne Polis Parkı Atatürk Büstü'nün güncel hali.

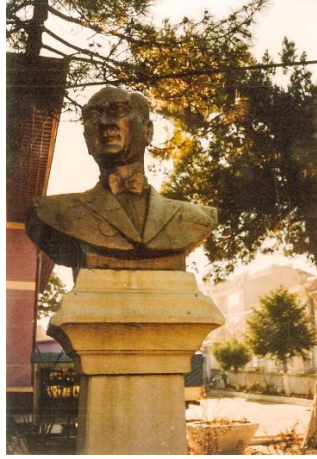
Görsel 9. Edirne Polis Parkı Atatürk Büstü kaidesindeki yazı detayı.

Görsel 10. Sanatçısı bilinmeyen ve 1937’de Halkevi (Bugünkü adıyla Halk Eğitim Merkezi) bahçesine konulan Edirne Halkevi Atatürk Büstü.

Görsel 11. Edirne Halkevi Büstü’nün 1997 yılında halen yerinde durduğunu gösteren arkadan çekilmiş bir fotoğraf.

Görsel 12. Edirne Halkevi Atatürk Büstü’nün 1990’lı yılların sonunda Edirne Sosyal Bilimler Lisesi Resim Öğretmeni Fatih Çapkan tarafından çekilmiş fotoğrafı.

Görsel 13. Kayıp orijinal büstün yerine konulmuş olan sıradan polyeşter büstün güncel görüntüsü. Orijinal kaide halen yerinde durmaktadır.